

ODPOČÍVA JÁNOŠÍK NA DNE LIPTOVSKÉJ MARY?

Pol'ský historik o slovenskom zbojníkovi

Meno Juraj Jánošík pozná na Slovensku každý. Všetci vedia, že Jánošík bol slovenský zbojník, ktorý bohatým bral a chudobným dával. Grand Dictionnaire Encyclopédique Larousse z roku 1984 o ňom píše: "bandit slovaque, chevaleresque... un symbole de la revolte contre les oppresseurs".

Pol'ský historik Dr. Stanislaw Dzieciolowski nedávno dokončil knihu "Juraj Jánošík hetman zbójnicki", ktorá je završením jeho niekoľkoročného skúmania historických dokumentov a bude pravdepodobne prvou poľskou Jánošíkovou biografiou.

Spýtala som sa, prečo varšavského historika zaujal práve tento zbojnícky kapitán.

- Aj preto, že som od svojich sedemnástich rokov chodil po Tatrách. Okrem toho som sa zaujímal o dokumenty týkajúce sa poľských zbojníkov, pretože to neboli obyčajní lúpežníci, ale ľudia s fantáziou. Uvedomil som si, že existujú traja Jánošíkovia. Jánošík historický, legendárny a literárny, a každý žije vlastným životom. Čo sa týka literárneho Jánošíka, musím povedať, že ma zaujali tri piesne, ktoré literárne spracovali Bohuslav Tablic, Ján Botto a Absolón Meško. Také pekné piesne ospevujúce zbojníka Poľsko nemá. Hovorí sa v nich o maličkostiach, ktoré majú veľa spoločného so skutočnými faktmi. Zhodujú sa mená, miesta a udalosti. Preto som presvedčený, že v Jánošíkovom živote bola žena, ktorá sa volala Dorota. Skutočného Jánošíka môžeme poznať, keď budeme študovať historické dokumenty. Tie najdôležitejšie sú zo súdneho procesu. Proces s Jánošíkom sa začal 16. marca v roku 1713 v Liptovskom Mikuláši. Trval dva dni. Jánošíka mučili a odsúdili za zbojstvo a lúpeže. Zoznam zločinov hovorí o napadnutiach a lúpežiach, ktoré sa uskutočnili v okolí stredného Váhu. To znamená, že Jánošík zbíjal medzi Važcom a Východnou, ale určite sa nedostal až do Trenčína. Jeho pôsobenie sa končilo vo Veľkej a Malej Fatre, v Nízkych Tatrách a v okolí jeho rodiska. Oblasť to bola na tie časy pomerne veľká, ak si uvedomíme, že sa premiestňoval predovšetkým peši. Jeho základňou, odkiaľ začal zbíjať, bola Terchová, jeho rodná dedina, ale len zo začiatku. Neskôr sa už v Terchovej ukázať nemohol. Odišiel do Klenovca k svojmu priateľovi Tomášovi Uhorčíkovi, ktorý bol v dedine krčmárom a volal sa Mravec.

Tvrdíte, že Jánošík nebol klasickým zbojníkom, prečo?

- Pretože nikoho nezabil. Napádal kupcov, bohatých cestujúcich. Vedel tak prekvapiť, že napadnutí sa nedokázali brániť. Zabíjať nemusel. Len farár Juraj Vrtík sa vraj bránil a jeden z Jánošíkovej družiny naňho vystrelil a poranil ho. Ale pozor, farár zomrel až o mesiac vo svojej fare, a to znamená, že zbojníci mu dovolili nielen odísť, ale mu aj pomohli. Výstrel bol náhodný a určite nestrielal Jánošík. Nikdy viac sa nič podobné nestalo. Nikdy nevykrádali kostoly a nikoho nezabili. To sa nedá povedať o poľskom zbojníkovi Jakobovi Surowcovi, či o zbojníkoch na Ukrajine i v Rusku.

Ako to bolo s tým Jánošíkovým - bohatým berie a chudobným dáva?

- V istom zmysle to bola pravda. Zbojníci brali predovšetkým peniaze, potom zbrane a nejaké cennejšie predmety. Koľko toho mohli zobrať? Presne toľko, koľko mohli uniesť vo vreci. Museli rýchlo odísť z miesta lúpeže. Niesli ešte vlastné zbrane a iné ťažké predmety. A čo sa nachádzalo na vozoch kupcov? Údené mäso, slanina, klobásy, vrecia múky, zrna, súkno, plátno, remeselnícke výrobky. To si zobrali obyvatelia najbližšej dediny. Zbojníci ich mohli

dokonca zavolať, berte, to je pre vás. Vtedy bola väčšina obyvateľov veľmi chudobná, keď si taký človek zobral hoci aj plát slaniny, blahorečil zbojníkom.

Viete, kde sa nachádza Jánošíkov poklad?

- Jánošík sám uviedol, že pri konkrétnej ceste rastie jedľa a na nej je vyrezaný symbol ruky. Tam je zakopaný jeho poklad. Je to možné, ale poklad sa nenašiel. Ak aj niekde je, nemohol byť príliš veľký. Zbojníci zrabovali jeden cisársky toliar, dvadsať maďarských zlatiek, nič viac. Takže to nemôže byť nijaký kotlík s dukátmi, ako sa o tom hovorí v ľudovej legende, alebo ako to predstavujú ľudové kresby.

Ale vráťme sa ešte k súdnemu procesu. Hovorili ste, že trval dva dni, už z toho sa dá usudzovať, že bol pravdepodobne veľmi "spravodlivý".

- Jánošíka súdili podľa dekrétu z roku 1625, ktorý vydal cisár Ferdinand II. O drancujúcich tulákoch a zbojníkoch a o spôsobe zaobchádzania s nimi. Dekrét hovoril predovšetkým o treste smrti. Iný trest prakticky neexistoval. Jánošík - zbojnícky kapitán - musel byť presvedčený, že ho čaká len trest smrti. Samozrejme, tresty sa vykonávali rôznym spôsobom. Radovým zbojníkom odtínali hlavy alebo ich vešali na šibenici, lámali v kolese. Trest zavesenia za rebro na háku bol najhorší a dostávali ho iba vodcovia družín. Ako som zistil z dokumentov z rokov 1700 až 1715, v Liptove ho vykonali len raz a to práve na Jánošíkovi.

To tiež dokazuje, ako sa ho báli, alebo sa chceli pomstiť?

- Chceli ľudu ukázať, že platia zákony, preto trest vykonali verejne na popraviske na brehu Váhu. Jánošík bol pre vtedajšiu moc veľmi nebezpečným zbojníkom. V júni roku 1712 sa v Liptovskej a Oravskej župe rozhodli zvýšiť počet pandúrov na 17 mužov, ktorí mali zabrániť lúpežiam, týkalo sa to predovšetkým Jánošíka. Veliteľom pandúrov bol Juraj Slávik, nepochybne Slovak. Dokonca sa vie, že mal dostať päť zlatiek a ostatní tri zlatky mesačne. V prípade, že chytia zbojníka, dostanú ešte päťdesiat zlatiek. Takže ten, kto chytil Jánošíka, bol pravdepodobne Juraj Slávik.

Je pravdou to, čo hovorí legenda, že Jánošíka zradili a pod nohy mu nasypali hrachu?

- To, samozrejme, nie je pravda. Nechytili ho v krčme v Dubovej, ale s veľkou pravdepodobnosťou v dome Martina Mravca alias Tomáša Uhorčíka v Klenovci. Zbojníkov chytali väčšinou na základe zrady a udania. Pandúri ich nenaháňali po horách a lesoch - to by bolo hľadanie ihly v kope sena, a sami by sa mohli stať obeťou zbojníkov. Pandúrov bolo sedemnást' a zbojnícka družina mala od desať do tridsať mužov. Základný počet bol desať-dvanásť, pretože zbojníci si na jednotlivé akcie brali ľudí. S pandúrmí by si poradili. Pandúri chytali zbojníkov vždy v dedinách. Snažili sa dozvedieť, či je zbojník doma, so svojím dievčaťom, s priateľom, v krčme, a tam sa ich snažili chytiť, najčastejšie v noci. Museli mať v dedinách svojich informátorov. Literárne aj historické texty hovoria o osobe, ktorá ho mohla zradiť, ktorá vedela, že Jánošík býva u Mravca a že Mravec je Uhorčík, čo sa, mimochodom, ukázalo až počas súdneho procesu s Mravcom. Ale mohol to byť aj niekto iný.

Ako vôbec Jánošík vyzeral? Bol to skutočne mohutný chlap, ako to predstavujú kresby?

- To nevieme. Mal dvadsaťpäť rokov, čiže ako zbojnícky kapitán bol mladý. Musel byť veľmi silný a obratný, pretože do zbojníckej družiny prijímali len zdatných ľudí. Zbojníci robili

skúšku zdatnosti - bolo treba vyskočiť do výšky a odstrelit' jedľovú halúzku, vyskočiť a odťat' halúzku valaškou. Zbojník sa musel pasovať so zbojníckym kapitánom a dokonca s členmi družiny. Nemusel zvíťaziť, ale všetci museli uznať, že je silný. Jánošík sa veľmi rýchlo, len čo sa dostal do Uhorčíkovej družiny, stal jeho nástupcom. Preto sa musel vyznať v zbojníčení. Okrem toho musel mať aj iné schopnosti. Predtým slúžil v maďarskej armáde, v pešom pluku plukovníka Viliama Vinklera, zúčastnil sa boja pri Trenčíne. Jánošík musel poznať vojenský život, vojenskú taktiku, rôzne druhy zbraní, musel, samozrejme, dobre strieľať, oháňať sa valaškou a dobre poznať okolie.

Koľko rokov Juraj Jánošík zbíjal?

- Rok a pol, prakticky jednu sezónu. Na jeseň roku 1711, celé leto roku 1712. Chytili ho pred začiatkom zbojníckej sezóny a súdili v marci 1713. Zbojnícka sezóna sa tradične začínala v apríli na svätého Juraja alebo Vojtecha a končila sa približne v októbri na svätého Michala. Nielen preto, že už nebolo toľko cestujúcich, ale preto, že zbojníkov podporovali pastieri. Je dokázané, že na salašoch dokonca očakávali príchod zbojníkov. Zbojníci im lacno predávali predmety, ktoré nazbýjali. Pastieri pripravili hostinu, piekli barany. Ovce boli majetkom dediny a nebolo možné ich zabíjať, v tomto prípade mali pastieri dobrú výhovorku - prišli zbojníci.

Až keď som prišla do Poľska, zistila som, že Poliaci hovoria náš Jánošík.

Ako to teda je? Bol Jánošík Slovákom, alebo Poliakom?

- Samozrejme, bol Slovákom. V Jánošíkovej družine však boli aj Moravia a Poliaci. Dedina Terchová mala vtedy svoju faru vo Varíne a tam farár Michal Smutko urobil po latinsky zápis do matriky, že v roku 1688, 25. januára, pokrstil dieťa narodené Martinovi Jánošíkovi a jeho žene Anne rodenej Čišníkovej, ktoré dostalo meno Juraj, krstnými rodičmi boli Jakub Meriad a Barbara Krištofiková z Terchovej. Nevieme presne, kedy sa Jánošík narodil, ale som presvedčený, že sa narodil dva týždne pred zápisom do matriky. Deti sa krstili týždeň po narodení, ale vtedy bola ostrá zima a do Varína bolo dvadsaťtri kilometrov. Preto si myslím, že Jánošík sa narodil začiatkom januára roku 1688 v Terchovej.

Zistili ste, kde by sa mohol nachádzať Jánošíkov hrob?

- Niekedy bolo v rozsudku smrti napísané, že telo odsúdeného má byť zakopané. Vtedy bol zakopaný pri šibenici, alebo niekde v okolí. Ak takýto zápis neexistoval, musíme pripustiť, že telo odovzdávali rodine. Čo sa stalo s telom Jánošíka? Bol pochovaný na najbližšom cintoríne v Liptovskom Mikuláši? Je to možné, aj keď zbojníkov pochovávali vždy niekde pod plotom, a nie medzi poriadnymi ľuďmi. Ale čo sa týka Jánošíka, zachovalo sa ústne podanie, ktoré hovorí, že Jánošíka pochovali na kuruckom cintoríne. Bol to malý cintorín, na ktorom pochovávali kurucov, čiže povstalcov z armády Františka Rákocziho II., Jánošík bol vojakom uhorskej armády a aj povstalcem. Tento malý cintorín sa nachádzal v Čemiciach. Keď stavali vodnú nádrž Liptovská Mara, cintorín i celú obec zatopila voda. Je teda možné, že Jánošík teraz odpočíva na dne Liptovskej Mary, do ktorej Váh nesie vody až spod Kriváňa.